

M. G. H.

Underfökning,

Om

Nyland och Tavastehus Län,

I anseende til dess,

*Låge, Vidd, Climat, Våhr-Floder, Sjöar och Vatu-
leder, Naturs förmåner och brister, Nåringar,
folkrikhet, Politie och Cameral Försättning.*

Andra Delen.

Med

Philosophiske Facultetens Bifall,

Under

*Chemie Professoren, Plantage-Directeuren i Finland, Riddaren af Kgl,
Wasa Orden, Ledamoten af Kongl. Svenska Vetenskaps-Academien
Kejserlige Oeconomiske Societeten i Pettersburg, Lärdoms-Societe-
terne i Upsala, Lund, Götheborg m. m.*

Herr Pebr Adrian Gadds

Inseende,

Utgifven och Försvarad

För Lagerkrantsen

Af

Samuel Gabriel Mellenius

Norr Finne.

I Åbo Acad. Öfre Lärosal före m. den 17 Junii 1789.

Tryckt i FRENCKELLSKA Boktryckeriet.

Til
Högvälborna Fru Friherrinnan
Helena Marg. Lybecker
född
Hising,

*D*en största ära Auktorn vinner
Är gillad bli utaf det Kón,
Hvars hela själ af åtrå brinner,
Til växling och til nya rón:
Hvars snille smaken lagar skrifver,
Hvars blickars bifall mera är
Än all den lön Olympeu bär,
Och af des Gudar utdelt blifver.

Och Er, som sielf med uplyst vett.
Den vetenskapens värde känner,
Som jordens öknar blomster gett,
Och ymnogbetens horn berett,
Er, som des idkare och vänner
Omfamnat har med välbehag,
Er snillet vill sin dyrkan tyda;
Men fordom var en gammal lag
Att Offren först med rofor pryda.
Jag följer den ock än i dag,
Och skattas smickrad af den ära,
Att aldrig något snille-prof
Kan nånsin blifva tidens rof
Som får Ert namn til prynad våra.

Samuel Gabriel Mellenius.

§. 7.

Ångskötsel i Lånet, och på hvilka *Medicinal växter* och *Fårgestoster* i denna *Landsort*, finnes *tilgång*.

Ehuru hafskusten til ej ringa del utgör landet af *Nyland*, finnes här dock til ång och hóbol, af hafvets upplandning ganska få *marschländer*. Uti *Siundo*, *Caris* samt *Ingo* fokn och *Eknås* skåren, kunna dock några få fädana ställen träffas, hvilka åro af ringa utrymme. Igenom de i *Björneborgs* län vid *Cuokala* fors, år 1761 och 1762 skedde strömmrensningar, vant 6 å 7 foknar uti negden ikring *Tavastehus* vid *Vana-janvesi* och *Såxmåki* fiöarne flere 1000:de åhmars hólslag och ångsmark. I *Hattula*, *Våno*, *Såxmåki*, *Tammela*

mela, *Vichtis* och stor *Lojo* foknar förekomma annors, nu för tiden de vidsträktaste rymder för ångskötsel; äfven som, i fall *Appia* och *Valkiakoski* forsar samt *Iharis* ström, något framdeles uprenas, så kan derigenom, för *Cuhmalax*, *Sahalax*, och de vidsträkte *Långelimäki* och *Orihvesi* foknarne, beredas vidlyftig ångsmark. Af Krono ångsparker finnes i detta Landshöfdingedömmet en enda, och det uti *Tammela* fokn, *Kojo Nitu* kallad, och hvilken i äldre tider varit skattlagd til 60 parmars höslag. Under namn af *gräs-gäld* har Kronan i flere tider endast igenom årliga arrenden, deraf haft en ringa penninge inkomst; intill dess den, såsom mycket skoglupen, för 10 å 12 år sedan, blef efter föregången refning, skattlagd och fördelt i några nya hemman, hvilka af Kronan sedermera blifvit uplätne, åt det interesfentskap, som åtagit sig at utdika och upodla, den så mycket frostvulna stora *Tärrå* måsån i *Tammela* fokn. För de största hinder vid Landtbrukets upkomst här i Landshöfdingedömmet, anmärker jag med skål, at emellan ång och åker hvarken i förra tider varit, eller ännu bibehålles någon behörig proportion. På et helgårds hemman eller af 1 Mantal, kan *per medium* räknas här på orten vid pass 20 Tunneland åker, hvaraf alltid nästan hälften hvar år ligger i träde. När för de 10 tunneland, som årligen skola håfvas, giödas och redas til såde, vederbörligen beräknas 5 tunneland ång emot 1 tunneland åker, borde deremot vid et helgårds hem-

hemman åfven vara ång, åtminstone til 50 åhmars höslag: men af alt det som kunnat inhemtas af Landmätare förrättningar och hemmans ågo-refningar här i lånet, finnes det, at såsom et medeltal belöper sig här uppå i mantals hemman, intet mera än högst 30 åhmars höslag, hvaraf altså är lätt at finna, det så ringa tilgång på hó, hvarken förflår åt nödiga dragare för 10 tunnelands årligt åkerbruk, och dess råta gódade, och ån mindre til en nödig ladugårds underhållande. Högst nödigt blifver det altså, at i desse landsorter, man framdeles igenom nya upodlingar, mera har affeende på, at óka ången, än åkern.

Medicinal Växter, som vildt til myckenhet växa i landet, desse åro til antalet 118 stycken, af hvilka de förnámsta, som i *Pharmacien*, ån dageligen nyttias, följande här anmärkes, såsom:

Veronica Officinalis	Pimpinella Saxifraga,
Valeriana Officinalis.	Acorus Calamus *
Primula Veris. *	Sedum Acre.
Verbascum Thapsus.	Agrimonia Eupatoria,
- - - - Nigrum, <i>Nyl.</i>	Euphorbia Palustris, <i>Tav.</i>
Hyoscyamus Niger.	Rosa Canina.
Solanum Dulcamara.	Rubus Idæus,
Ribes Rubrum, <i>Tav.</i>	Fragraria Vesca,
- - - Nigrum.	Tormentilla Erecta.
Asclepias Vincetoxicum,	Chelidonium Majus.
Ulmus Campestris.	Nymphæa Alba,
Gentiana Alba.	Tilia Europæa.
- - - Centaureum <i>N.Sk.</i>	Ranunculus Ficaria.
Angelica Archangelica, <i>Tavast.</i>	Betonica Officinalis, <i>Nyl.</i>
- - - Sylvestris,	Mentha Crispa.
Cicuta Virosa,	Thymus vulgaris,
Carum Carvi.	Erysimum Officinale,

Erysimum Alliaria.
 Fumaria Officialis.
 Ononis Spinosa *Nyl.* *
 Trifolium Menyanthes,
 Vel - Aquaticum.
 Hypericum Perforatum.

Leontodon Taraxacum,
 Arctium Lappa.
 Tanacetum Vulgare.
 Artemisia Vulgaris.
 - - - Abinthium.
 Polypodium Filix mas.
 Lichen Islandicus.

Om de jordlågen och ställen, hvarest i större ellet mindre myckenhet af desse *medicinal* växter finnes, samt om de hus curer hvilka allmogen af dem tilreder, derom kan närmare jemföras Professorens Herr CARL NICLAS HELLENII, lärde och rönrika afhandling om *Finska Medicinal växter*, tryckt i Åbo 1773; af den samma kan ock finnas, at allmogen i *Tavaftland* nyttia *Valeriana officinalis*, kokad til Decoët, såsom et Laxer medel. *Angelike* roten anses såsom et Polycrest at hålla magen i ordning, samt at underhålla en nödig *Transpiration*. Vid plåga af Diahræ, brukas med förmån Cummin och *Boletus igniarius* m. m. Åfven som af min Herr Præses jag blifvit underrättad, at emot *frosfan*, Bónderne åfven med mycken nytta bruka pulveriserad Aspebark. Den inre eller medlersta barken af Asp, bör tagas hårtill; hvilken afskalas om höften, af grofva och frodvåxta Aspar, emedan den då åger en bäsk smak, och skal vara måst Tonisk. Af flere berömmes i synnerhet denna bark, som ock barken af Ask och Hågg, at med förmån kunna nyttias i stället för *Chinchina*; om härmed dock så förvetter, det förtiente, at närmare utrönas vid något Lazarett.

Färge-

Färg växter som växa vilda i *Nyland* och *Tavastland*, och af hvilka allmogen med förman äfven kunde göra famling til affalu, anmärkes hufvudsakeligen.

1:mo Til svart färg.

Lycopus Europæus.
Arbutus Miolonris (a).
 och *Actea Spicata*, desl bär,

2:0 Til Gul färg.

Cherophyllum.
Chelidonium Majus.
Thalictrum.
Salix pentandra.
Hieraceum Umbellatum.
Bidens Tripartita.
Matricaria Camomilla.
Eupatorium Cannabinus (b).
Anthemis Tinctoria.
Centaurea Jacea.
Lycopodium.
Hypnum.

3:0 Til Blå färg.

Isatis Tinctoria.
Melampyrum Arvense (b).
 Barken af Aske trädet.
Empetrum Nigrum.

4:0 Til Röd färg.

Barken af Brakved (c).
Ribes Nigrum.
Tormentilla.
Galium, rötterne.
 - - - *Lichen Tartareus* N:o 1.
 - - - *Digitatus* N:o 2.
 - - - *Pushtulatus* N:o 3.
 - - - *Saxatilis* N:o 4.

5:0 Til Grön färg.

Wippor af Svingel.
Bromus, Åkerhven.
Agrostis, och rör wippor af *Arun-*
do Phragmites.
Tanacetum, vildrenfana.
Scabiosa Succisa.
Anchusa Officinalis.
Rahmnus, Brakved.
Paris Quadrifolia, Trollbär
Trifolium Rödvåpling.

Til *Svart färg* på *Linne*, är *Lycopus* af våra vilda växter den, som gifver en god och fast färg. *Cin-galernerne* eller *Tartarerne* som vilja likna *Ægyptier*,

E 3 bestry-

(a) *Svenska Vetenskaps Acad. Handling. 1753. pag. 123.*

(b) *Svenska Vetenskaps Acad. Handlingar för år 1757 pag. 206. Melampyrum, Coma Cœrulea, som växer i skärgården, tyckes vara än tienligare.*

(c) *Herr Profes. Kalm's Bohusländska Refa. pag. 177.*

bestryka sig i ansgtet med des fast, at de må se svar-
 ta ut. *Isatis Veidet*, utgör en allmän färgestoft vid
 fargerier, och lägger grunden til många slags färgor;
 På et och annat ställe i *Nyland* emot hafs kanten, har
 min Herr Præses funnit den våxa vild, hvilken ock af 30
 års förfarenhet rönt, at den omplanterad, aldrig blifvit
 skadd af finska *Climatets* köld. Vid *Erfurt*, och annor-
 städes i *Tyskland*, får bonden allment uti åkern den, til
 skiftes med annat våhr såde. Af en hop *Lichenes* el-
 ler laf arter, finnes i *Tavaastland* såsom en skogsbygd,
 åfven ymnig tilgång: men i synnerhet förtiente det,
 at allmogen lade sig vinning om, at samla af laf ar-
 terne N:o 1, 2, 3, 4, emedan de alla gifva dels en
 vacker *purpur* röd, ån och en annan högröd färg.
 Af *Lichen* N:o 1 plågar ifrån *Götheborg* och några an-
 dra siö Städer, årligen utskeppas anfenliga quantite-
 ter. Efter regn är det lättast, at affkrapa desse laf
 oah stenmåsför, af stenar och berg, emedan de då bäst
 låsfa ifrån stenarne; därpå tårkas de något, läggas se-
 dan i vatn, hvaruti de omröres, at mull och stengrus,
 samt annan orenlighet, som hänger vid dem, må kun-
 na affköljas och falla nid til botn. Därefter uptages
 desse stenmåsför derifrån; vatnet utkrystes af dem,
 och de läggas på berg eller annat tort ställe, at torka i
 luften, och når de blifvit torra, söndermalas de til
 mjöl, och inpackas i Fastager til affalu.

Många af våra vilda färg växter, kunna fram-
 deles ock så blifva betydande handels Exporter, alle-
 nast

nast våra ståders färgare blifva mera uplyfte och va-
 ne, at nyttia dem, i tilblandning med utländska fär-
 gestofter. Af desse må här anmärkas *Camomilla*, hvar-
 med, om deraf tages 2 del. Gall åplen 2 delar, och
 3 del. grön Jern Victril, så fås en ganska beständig
 och lyfter svart färg; det samma sker äfven när et
 färgesåd tilredes af 1 del ahlbark, 1 del gall åplen och
 2:ne delar jern victril, samt blifver denne *svarta färg*,
 vackrare och mera varaktig, ån då med lika delar
 gall åplen och jern victril svart färgas (a). 2 de-
 lar ahlbark, och 1 *Indigo Tincture*, gifva en myc-
 ket vacker och beständig *blå färg* (b). Til *Scharla-*
kans rödt kan nyttias 3:ne delar af *Hypochoeris* då fär-
 ge såden förut blifvit tilred af en del *Coccionel*, 4:ra
 delar ten solution och 4:ra delar *Cremor Tartari*, samt
 blifver denne färg ganska varaktig i luften. Varak-
 tig mörk Purpur röd färg, kan utan *Coccionel* til-
 redas af en del Veide eller *Isatis*. 2 delar *Brasilia* och
 och 2 delar jern victril (c). Af färgestofter til *gul*
färg, borde allmogen til våra färgerier, kunna sam-
 la och aflätta lispundtals, i stället för *ångskår* och
Vauen, *Centaureum Jacea* och *Phrygia*, hvilka så myc-
 ket växa i *Tavastland*, som ock af *Solidago virgaur-*
rea, *Anthemis tinctoria*. *Thalictrum*, *Hieraceum umbel-*
latum jemte *lycopodium*; flere andra at förtiga.

§. 8.

(a) *Carl Vilhelm Pörners* chymisc. versuche zum nutzen
 der färbeunst Vol. 1. pag. 523. (b) Vol. 2. pag. 599.
 (c) Volum. 3. pag. 572.

Boskaps skötsel i detta Landshöfdingedöme.

Då måsta delen af *Nyland* och *Tavaftland*, *Soknarne Hattula, Ackas, Säxmåki* och *Tammela* undantagas, är boskapskapen til desse storlek, i detta Höfdingedöme, allmennast af sãmre och mindre art, ån i *Åbo* och *Björneborgs Lån*, hvartil hufvud orsaken är at kalfvar och ungnöt, i deras första spåda ålder, utan mjölk och med et ufelt foder upfödes. Boskaps siukdomar intråffa här måst altid efter en långsam kall våhr och derpå följande stark hetta och sommar torka, och hållt på de orter, där uppå betes marker fins brist på tilräckeligt och godt friskt vatn. Åren 1761, 1763 och 1764 störte här i länet för desse orsaker, i synnerhet en myckenhet håftar och all slags boskap, så at år 1761 många hemmans åboer, i brist af nödige dragare, funno sig föranlåtne at spånna den enda mjölk kon för plogen. I hvad mån boskaps skötseln här i länet på 10 år, ifrån 1770 til och med 1780 til eller aftagit, detta utmärker boskaps skötselns olika Exporter til städerna inom desse åren; och har varit som följer.

	Åren		
	1770	1780	Lisp.
Finsk Ost	204	390	
Smör	5063	9576	
			Talg

Talg	-	-	-	839	2372	
Flåsk	-	-	-	2640	3460	
Salt och rökt Kött	-	-	-	1816	2757	
Håstar förfälde til Ståder				649	773	St.
Lefvande boskap	-	-	-	2647	4834	
Boskaps hudar	-	-	-	1040	2130	
Får och fårskin	-	-	-	1690	2976	
Getter och bokskin	-	-	-	3724	1840	

Af alt detta märkes altfä 1:0 at boskaps skötsel i detta Lån, innom desse 10 år, anfenligen tiltagit, och många vahrer där af mera än dubbelt; orsaken har här til varit, at dels vårdet på boskaps skötselns Exporter, innom desse åren anfenligen stigit i priset, dels och at Fåstnings byggnaden i *Helsingfors*, med dess Garnizoner, som och Landshöfdinge sätets flyttning til *Tavastehus*, gifvit anledning, til större consumption än förut, af landets boskaps skötselns producter. Af landt *Ull* är nu eller framdeles, från detta land intet at förvånta någon betydande vahr mångd; ty alt hvad deraf kan fås, det hehöfver Bonden ganska noga sielf til sit vallmar, farger, ylle vepor, strumpull och annat dylikt, at ej förtiga, det landets kalla *Climat* här nödgar honom, at gå klådd nästan i 7 månaders tid i fårskins pellar, om han annors för köld skal kunna barga sig. At *Get afveln* innom desse 10 åren mer än til hälften aftagit, det är en ganska stor

misshushållning. Geten och Båcken är en art rå djur; de lefva öfver vintern af *Lichenes* låf arter, tallris och tallbark, samt alla de slags foder afkråden, som annan boskap försmår och ratar, så at det är, det minst kostsamma djur, at föda i vårt kalla finska *Climat*. Tvenne goda getter mjölka ock säkert så mycket som en finsk ko; den lämnar i afkomst, fundt och smakligt kött, skin til Såmk, horn och ragg til affalu i ständerne, så at af intet slags tam boskaps afvel, bonden kan hafva större nytta än af dem: men icke des mindre, har det i senare tider blifvit et högst skadeligt uptog, at för det, de i sit fria ovårdare tilstånd, mycket lätt flöja öfver gårdes gårdar och hägnader, at, om möjligt vore, aldeles utrota get afveln ur landet; Ja, man har hört Åmbetsmän med en mycken öfverdrifven nit göra föreställningar derom. Men i et land, såsom *Tavastland* där des mångfaldiga sidar, äro upfylde med otaliga många skår och holmar, kunna ju desle djur öfver hela sommarn och hösten, hafva deras afskilda betesmark; Skogen skada de intet der så mycket som utropet derom är, utan de lefva måst af blomster, enbuskar och andra barrträns quifstar; I fall en sena, afskåres på benen af desse kreatur då de äro killingar, kunna de ock för all sin tid hindras at flöja; at ej oanmärkt lemna, det af stora byalag igenom vallhion, sådes åkrar och gården kunna fredas och bevaras för getters öfverflöjande. At i *Tavastland*, *Svin afveln* ansenligen ökt sig, utmärka föregå-

regående upgifter; men som Borstbindare ämbeten klaga dock nu öfver större brist på borst än förut, måste det antingen i senare tider gå vårdlösare til med borstfamlingar än förut, eller och försäljes den utom riket. Förra Konungen i *Preussen*, ansåg denna ringa och ofta föraktade product, icke des min-dre förtiena Dets upmärksamhet, samt förböd vid fle-re 100:de Riksd. vite, at utföra synbårt och tagel ur Dets rike.

§. 9.

Fiskerierne i Lännet.

Skärgårds fisket i *Nyland*, förflår icke til fullt be-hof för denna orten, än mindre för *Tavaftland*, hvar-före jernbruken och allmogen, dels ifrån *Stockholm*, dels ifrån *Abo* län, förser sig med skärgårds fisk. Uti *Ingo* och *Tenala* skären, samt uppå *Löfön* i *Esbo* sockn fångas den måsta strömming i *Nyland*. I *Tenala* nyt-tias ock om vinteren stora vidlyftiga vinter nötter här-til. Mera fiskrike åro ännu siöarne i norra eller öfra delen af *Tavaftland*, än uti den södra, hvarföre ock af de öfra *Tavaft* socknarne, både saltad och torkad fisk ännu plår nidföras til affalu. Extracter af Tull spe-cialerne i *Helsingfors*, *Eknäs* och *Tavaftehus*, gifva an-ledning at dömma, det fiskerierna ifrån 1775 til 1781 åf-ven fått tilväxt här i Landshöfdingedömet, samt utredes detta af följande anmärkning. Så har det blifvit försäldt.

	Å r	
	1775	1781
Til <i>Helsingfors</i> , Fårsk Fisk -	874	1460 Lisp.
- - Salt -	940	1503
- Strömming fårsk	465	670
- - - Salt	870	1740 Tun.
- - Torr fisk	651	894 Lisp.
<i>Eknås</i> , Fårsk fisk -	570	850
- Salt - -	67	89
- Strömming fårsk	47	69 Tun.
- - Salt	267	394
<i>Tavastehus</i> , Fårsk fisk -	134	367 Lisp.
- - Salt -	220	450
- - Torkad -	67	170;

Derigenom at de vidlyftige soknarne *Vitasari*, *Sarijersvi* och *Laukas* blifvit, vid den nya Landshöfdingedömet's fördelning, skilde ifrån *Tavastehus* til *Vasa* län och *Österbotn*, har tilförflen af torr fisk til *Tavastehus* och andra orter här i Landshöfdingedömet mycket aftagit; I anseende til en ständigt tiltagande folkstock fiskas nu mera än fordom, hvarföre ock, det ej bör förekomma underligt, at siöarne uti landet, nu mera ej äro så fiskrike, som i äldre tider. Af alla vanliga fiskeslag, finnes i desse siöar. Af de sällsyntaste är, *mahl* fisken eller tånglaken *Silurus Glanis*,

)

(

Glanis, hvilken ibland fångas i *Vanaja Vesi* til i Sk:ps vigt. Braxen ifrån *Hollola*, *Hauho* och *Pejene* fiön, är allment kånd för des fetma och storlek. *Karp* fångas ibland uti *Loima* åen vid *Jockis* gård, dit den fordom blifvit planterad. *Salmo Thymallus*, *harr*, *Cyprinus Aspius*, *Asp*; Fen. *Seipå*. *Cyprinus Grislagine*; Fen. *Turpa*, åro åfven fällsynta fiskar i *Tavaftlands* ålfvar och strömmar. Ganska mycket skulle det bidraga at öka myckenheten af all slags fisk i de *Nyländske* och *Tavaftländske* fiske vatnen, ifall r:o maskarne uti fiskbragderne skulle brukas *glisfare*, at fiske yngel, igenom tåtmaskade fiskebragder, icke blefve i för tid, uptagen och förstörd ur fiöarne. 2:o At om våren, då fisken lågger råm i fiöarne til ny fiskafvel, fisket mera sparsamt måtte i dem idkas, än vanligt år; och at de som på enskilt mark åga flere infiöar aldeles uphörde med alt våhr fiske, til skiftes visfa år, så at fisken kunde orubbad, få alltra fisk yngel i dem, hålst et eller annat år. Förmån af en sådan hushållning år påtagelig, hålst af årfarenheten år tilfullo uplyft och bestyrkt, at 100:de ft. aborar af 6 års ålder, lägga 661,5000 råmkorn til ny fisk afvel; 100:de ft. mörter af 5 år 7182000 råmkorn, och 80 braxen honor 7 år gamla, eller af 2 sk. 24 lods vigt, fälla 3000000 råmkorn, och en gådda 16 år gammal, af 35 sk. vigt, hyfer i sig til ny fisk yngel, 272160 särskilte frödige råmkorn.

Jagt djur och Fågel fångat här i Lännet.

I fornåldern, då detta land, ännu var ofverströdt med stora skogar och ödemarkar, utgjorde det för flere slags vilda djur et ganska beqvämt hemvist; Jagt, Djur och fågel fånge, såsom Nordens ålsta inbyggares näringsfång, var ock därföre deras hufvudycke: men i den mån fredligare idrotter och hanteringar vunnit företrädet, idkas denne nåring, snart sagt nu för tiden af våra landtmån intet oftare; ån då för myckenhet af rofdjur, deras boskaps hjordar skadas och oroas; eller då bonden ifrån jordbruket, åger dertil någon ledighet. Af *högdjur* finnas här *Algar*, och i norra delen af lännet, ibland åfven några ifrån *Lappmarken* kringstrykande *Renar*. Af *Vargar*, och *Skyttar* som löpa på skid, finnas de nu dock måst utödde. Som uti flere soknar i *Cajana* län och *Femtland* både *Ren* och *Boskapskötseln* på en gång idkas och vårdas, och uti de i Norra delen af *Tavastland* befintelige stora sandhedarne, nog finnes *Ren måsfa*, vore det til mycken nytta för landet, i fall en dylik hushålls inrättning åfven i öfre delen af *Tavastland* skulle vidtagas (*). Af *Rofdjur*, är *Björnen* den största och starkaste, finnarne kånna. Utom vargar, filfrasen *Ursus Gulo*, Råfvar, Loar och Mårdar, fångas här i landet åfven *Uttrar*, *Mäneken*,
Tuh.

(*) Jemf. Herr *Præsidis* underfökning om Renafvelns utvidgande utom fiällbygden, trykt i *Hushålls-Journal* för år 1776.

Tuhkuri, Gräffvin, som ock Hermeliner, Ikornar och en myckenhet af Harar. Fiällraken eller hvita råfvar, som ock blå eller brand råfvar, träffas ibland uti stora djupa skogar. Herr *Philol. Candidaten, Gabriel Bonsdorffs* grundlärda afhandling om djurfånget i *Tavastland*, utmärker nog, at allmogen åger här öfvat handalag, at fälla och fånga skogsdjur. Öfre delen af *Nyland* och *Tavastland*, som ännu består af den bästa skogsbygd, hyser ock en myckenhet vild fogel, af Tjådrar, Orrar och Hjärpar, åfven som ifrån *Pettersburg* til *Tavastland* på flere ställen finnes inkomna flere *Colonier* af Raphöns. Svanor och en hop annan sió fogel, vistast ock mäst hela sommaren öfver i *Pejene*, och andra stora *Tavastlands* sióar.

§. II.

Allmogens Slögder i Länet, hvaruti de bestå.

Hvad detta angår, öfvar allmogen här, inga betydande trådslögher, smiden, eller slögder af sten, utan hufvudsakeligen sysselfätta de sig med linne spånader, och en myckenhet lärfters tilvårkning, samt något åfven med ylle våfnader. På ingen ort i Finland säljes fördenskul så mycket linne garn, som vid Trettondags marknaden i *Tavastehus*. At berömvärdt linnevåfnader här i landet åro uti et fågnesamt tiltagande, derpå må såfom bevis anmärkas, at år 1775 infördes och såldes til Stapel Staden *Helsingfors*, 2659 alnar linne lärft: men 6 år derefter, eller 1781 besteg sig aflåtningen deraf ifrån landet til 4268 alnar, hvilket

ket sedermera varit än mångfalt större, äfven som ock af blålgarns våf infördes til nyfsmånade stad år 1775 icke mera än 1610 alnar, då deremot 1781 års förfälgnung deraf, efter Tull specialernes innehåll, besteg sig til 4901 alnar blålgarns våf; at ej med tyftnad förbigå, det til den, vid *Helsingfors* stad belågne Fåstningen, lika, om icke större quantiteter lärfter desse åren blifvit förfälde.

§. 12.

Almogens och Berustade Säteriers Byggnad i Lånet.

Uti *Nyland* som ock på några orter i *Tavaftland*, bor allmogen allment i stugor, försedde med glas fenster, samt murade ler eller tegel kakelugnar; men som dessa hus gemenligen åro illa möfsjade, och sållan finnas vål och försiktigt upbyggde, åro de kalla om vinteren. I öfre delen, eller norr af *Tavaftland*, utgöra *Pörten* ånnu böndernes bonings och arbets rum, samt åro de allment ganska vål uptrirade och utgöra varma hus. På de orter desse *Pörten* finnas inrättade med mellantak, hvaruti plär göras en fällucka, kallad *Råppene* at utslåppa den måsta röken ifrån *Pörte* ugnarne, samt hvarest ock under eldningen, igenom fenster gluggarne röken til en del afföres, så åro desse *Tavaftböndernes Pörten* tåmmeligen snygga och varma vänings rum, samt ganska vål afpassade, efter allmogens arbete och göromål

romål under vår kalla nordiska vinter tid. Men Pörten ifrån hvilka endast igenom gluggarne röken är lemnad utgång, desse åro rök och osfulle bonings rum, samt ikadelige åfven för hälfan. I allmenhet nödgas jag anmärka, at igenom den onödiga och vidlyftiga husbyggnad, som ånnu här i landet brukas, utödes både skogarne alt för mycket, som ock förspilles dermed en myckenhet dagsvärken, hvilka med mångfalt större nytta kunde användas til landtbrukets upkomst. Efter landets sed, fins sållan något halfgårds hemman, hvarvid icke bonden, med man och ladugården inberäkade, har upbyggt sig 20 å 30 fårskilte hus. Bruket af takveds stockar til taktåknigen, år ock en ganska fördårfvelig sed här i landet. Til taktåkning af et hus af 4 famnars längd och bredd, medtages mäst til takveds stockar 260 å 300 växande trån, alt som de åro tjocka til, samt til tak spröten, dubbelt emot takveds stockarne. I måsta delen af öfre *Hållola* härad, år det intet sållsynt at finna, det til denne slags taktåkning brukas stora i tu klufne stockar, hvaraf, förutan et fädant taks ovanliga tyngd på hufet, mycken mogen furu skog förstöres. Som alt detta sker efter bondens förfåders sed och bruk, år häruti ingen åndring at förvånta; i fall icke igenom allmän lag, detta skogsödande taktåknings sått förbjudes, och at allmogen i des ställe upmuntras, at bruka torf tak, Skånska halm och rör tak, eller ock i brist deraf, at nyttia den i *Tavastland*, på många ställen befintelige

fand och takstens skiffen, eller små och jemn sten-
 klappur til taktåkning. Hvad beruftade Krono Sät-
 teriers laga åbyggnad angår, och hvilken vid Säterie
 frihetens förluft, deras jordågarer är ålagd at verk-
 ställa och fullborda, nådgas jag anmärka, at Säterie
 frihets åbyggnaden alt för mycket hår i landsor-
 ten år efterfatt och försummad. De til *Lands Con-
 toiren* ifrån Hårads Rätterne årligen infände under-
 sökningar om desse slags åbyggnader, de tala och vit-
 na derom, om jag ock skulle förtiga detta. I fall ve-
 derbörande Embetsmån framdeles med större up-
 märksamhet än hårtils, deröfver hafva tilsyn och vård,
 så at vederbörande tilhålles at deruti fullgöra sin skyl-
 dighet, kunde detta mycket verka och uphielpa indu-
 strien hår i landet med ordenteliga byggnader, samt
 öka antalet af de flögder och hanteringar, som för
 Architecturen åro outhålliga, och tillika bereda til-
 fällen för en hop fattigt folk, til nåring och förtjenst

S. 13.

*Tilståndet af Allmogens handel, hår i Landshöfdinge-
 dömmet.*

Ifrån hafs kusten och skären i *Nyland* drifver
 allmogen handel på *Stockholm*, dels med egen afvel
 eller deras grannars producter i soknen. Hårtill nyt-
 tias en hop på klink bygde skutor, dem bönderne
 sielf bygga, och utreda, samt var desfas antal 1781
vid

vid pass 50 ft. och bestå affalu vabrorne, ån af lefvande boskap, torkat och saltat kött, samt andra victualier, något litet strömming, samt åfven ibland bö: men allmennast utgöres lasten af brygg och kastved. Denne så kallade siöveds handel är för Stockholms stad ganska outhärlig, samt åfven för allmogen sielf förmånlig: men i fall skogarne uti framtiden, til denna handels bestånd skola råcka til, blifver det nödigt at med detta vedhygget, mera ordenteligen tilgår, ån hårtills skedt, och at affkilde platser för hvarje år, der til särskilt utfes och nyttias, samt at, vid sådane hyggen, nödige *Baliveaux*, eller af vissle växande trån, fröstammar qvarlemnas, samt marken inhågnas til befordran af ny skogväxt. Uti landsbygden af *Nyland*, där bonden, förutan åkerbrukets och boskaps skötselns afkastning, åfven kan förtiena något, genom kolning, humle plantering, kalkbränning och kôrflor til Jernbruken, är landtman med des handelen, i skälig jemvigt emot Borgaren: men i *Tavaftland*, där allmogen ej har annat at affätta, ån litet boskap och victualier vid landtmarknaderne, och hvarifrån spanmålen på 15 til 30 mils affånd, måste framflåpas til städerne, Här finnes bonden på alla de ställen, där lin och ham-

pe sådet icke kommit i gång, uti ganska stort betryk, få at han sållan kan reda sig ifrån skuld i städerne; åfven som, vid mindre bördiga sådes år, han alltid är föranlåten, at få noga bortfälja des s lilla spanmåls förråd, at för honom sielf des s spåda barn til spis och föda, intet annat qvarblifver, ån tallbark, misne och agnar til stamp och barkebröd.

